

ejus reddere oportebit, nisi quia hæc est natura, et perfectio talis voluntatis.

15. *Non valet tamen argumentum ab immutabilitate divina, tum quia est imparticipabilis.* — Sed nihilominus ratio hæc, seu responsio verisimilis non est, ejus signum est, quia nullus theologorum in illa ratione quievit, vel illam reddidit. Deinde ad hoc valet ratio Damasceni, dicentis: *Quidquid creatum est, mutationi subsit necesse est, id enim extra mutationis aleam est, quod nihil habet, a quo sit creatum.* Quamvis ergo voluntas increata, eo ipso quod talis est, omnem immutabilitatem habeat innatam, nihilominus inde inferri non potest, voluntatem creatam etiam in suo ordine valde perfecta sit, illam immutabilitatem Dei participare. Nam potius ex ratione propria creatæ voluntatis sequitur mutabilitas. Ex quo infert Damascenus, Angelum esse *sententiæ ratione mutabilem*: et alii Patres sæpe inferunt, eo ipso quod Angelus ex nihilo creatus est, esse mutabilem a bono in malum secundum voluntatem. Ergo eadem ratione erit mutabilis ab una voluntate in contrariam, ut saltem nullum est fundamentum ad afferendum, voluntatem creatam ex intrinseca natura, absque alia causa, vel ratione esse in proposito, seu electione immutabilem.

16. *Tum quia in voluntate creata esset magna imperfectio.* — Denique, quamvis in voluntate, quæ non potest a bono deflectere, immutabilitas in proposito, et electione sit magna perfectio: at vero in voluntate, quæ deficere potest, immutabilitas in electione non est perfectio, sed potest esse maximum malum; ergo cum voluntas angelica, et omnis voluntas creata possit deficere, quantumcumque alias sit perfecta, ad illam perfectionem non spectat immutabilitas, quia in tali subjecto hæc potius esset imperfectio. Ergo ex sola perfectione voluntatis angelicæ non recte potest colligi talis immutabilitas, quia non potest esse adeo perfecta, quin illam imperfectionem habeat admixtam, ratione cujus non esset ei conveniens talis immutabilitas. Sicut licet intellectus angelicus sit valde perfectus, quia tamen aliquando errare potest, non pertinet ad perfectionem naturalem ejus, ut si erret, immutabilitatis in errore permaneat. Unde argumentor ultimo, quia voluntatis a ratione originem ducit; ergo etiam modus libertatis in ratione fundatus esset debet; ergo si voluntas Angeli immutabilis est in usu libertatis, a ratione provenire debet. Non ergo recte sistitur in natura ipsius voluntatis, nisi ex parte in-

tellectus angelici aliqua ratio talis proprietatis voluntatis reddatur. Et confirmatur, nam etiam in Deo immutabilitas voluntatis aliquo modo ex ratione provenit, vel quia intellectus divinus immutabilis est, et omnia simul cognoscit, vel quia divina mens judicat non esse bonum, nec conveniens majestati, et auctoritati suæ, sine nova ratione, et consideratione, quæ ipsi accidere non potest, propositum mutare; ergo necessario recurrendum est ad intellectum Angeli, et videndum, an ex parte illius voluntas ejus immutabilitatem hanc participet.

17. *Prænotatio ad probandum ulterius, quod nec ab intellectu proveniat dicta immutabilitas.* — Quarto ergo probatur voluntatem Angeli non habere ab intellectu, seu a modo intelligendi hanc immutabilitatem. Et argumentor in hunc modum, quia duæ sunt sententiæ circa dispositionem ex parte intellectus necessariam, ut voluntas eligat hoc, vel oppositum, seu velit, aut nolit aliquod objectum pro aliquo instanti. Una est, cum eadem advertentia, consideratione, et judicio utriusque partis posse voluntatem pro sola sua libertate quod maluerit eligere, sine alia ratione ex parte intellectus. Quæ sententia consequenter asserit, posse esse peccatum in voluntate sine aliquo defectu præcedente in intellectu. Alia sententia est, non posse voluntatem unum præ alio eligere, vel idem objectum amare, potius quam odio habere, nisi intellectus aliter de illis judicet, vel aliquid amplius in objecto consideret, cum illud amat, quam cum odio habet, vel si omnia considerat, non saltem attentius, et efficacius ponderat rationem amandi, quam odio habendi. Quæ sententia consequenter asserit, non posse esse peccatum in voluntate, quin aliquis defectus in intellectu præcedat. At vero (ne hujusmodi sententia examinemus nunc) juxta neutram earum potest voluntas creata talem immutabilitatem ab intellectu habere; ergo nec isto capite illam habet, ac subinde nullum superest principium, unde illam habere possit.

18. *Probatur jam juxta dicentes non requiri ad peccandum defectum in intellectu.* — Probatur minor quoad priorem partem, seu procedendo in priori sententia, quia in eodem instanti, et cum eadem dispositione intellectus, et sine illo ejus defectu, potest voluntas Angeli simul hoc, vel illud velle pro sola sua libertate, ergo licet unum nunc eligat, stante eadem dispositione, et advertentia, intellectus in alio posteriori instanti poterit non velle illud, sed aliud. Probatur consequentia, quia

in priori instanti ex parte intellectus erat eadem dispositio, quæ in posteriori durat, ut supponitur, et in priori erat sufficiens propositio objecti, tam ad volendum, et non volendum unum objectum, quam ad volendum, et nolendum oppositum; ergo etiam in posteriori instanti, est sufficiens propositio objecti ad illa omnia; ergo intellectus non potest dare immutabilitatem voluntati in prima electione; ergo voluntas non habet illam, quia jam ostensum est non habere illam ex se, vel ex actu, quem prius elicit. Unde confirmatur, quia stante illa eadem consideratione intellectus, potest voluntas cessare ab actu, quem prius elicit, quia judicium intellectus non necessitavit illam quoad exercitium actus cum elicit illum, ergo nec postea necessitat ad conservationem ejus; ergo potest ab illo cessare ex se, licet intellectus non mutetur. At cessando ab uno actu, potest habere oppositum, sicut in principio potuisset juxta hanc sententiam, quia permanet intellectus in eadem apprehensione, et judicio utriusque partis, et per illud sufficienter proponit objectum ad utrumque actum, ut suppositum est. Denique augetur ratio, quia non solum potest intellectus Angeli in actuali dispositione perseverare, sed etiam efficacius attendere ad alteram partem odio habitam, vel plures rationes boni in ea considerare; ergo, quantum est ex parte intellectus, a fortiori poterit tunc voluntas propositum mutare, ut in sequenti discursu magis ostendetur.

19. *Probatur etiam juxta requirentes talem defectum.* — Idem ergo probatur juxta posteriorem sententiam: quæ affirmat non posse esse defectum in eligendo, quin præcedat defectus intelligendo, et e contrario ad rectam electionem voluntatis semper in intellectu præcedere majorem boni eligendi considerationem. Ex quo sic colligimus, in illa consideratione intellectus angelici, potest esse mutatio, ergo quantum est ex parte intellectus, etiam in electione voluntatis esse poterit, ac subinde, cum nihil aliud obstat, simpliciter esse poterit. Antecedens probatur, quia illa consideratio actualis etiam in intellectu angelico non est necessaria quoad exercitium, ut constat ex superioribus dietis de cognitione Angeli; ergo potest mutari, vel minuendo illam, vel augendo in ordine ad diversa objecta, applicando nunc magis attentionem intellectus ad hanc partem, quam ad aliam, vel e contrario. Prima vero consequentia sequitur aperte ex fundamento, quod illa sententia supponit: nam voluntatis defectus provenit ex defectu intellectus; ergo

ablato defectu intellectus poterit etiam defectus voluntatis corrigi: et e converso recta electio voluntatis supponit perfectum judicium, et attentionem intellectus; ergo si intellectus emittat illam attentionem, et aliam rationem boni fortius apprehendat, poterit etiam voluntas deficere.

20. *Exemplis declaratur mutabilitas angelicæ voluntatis. — Effugium duplicem sensum faciens. — Rejicitur in priori sensu.* — Exemplis res declaratur. Nam imprimis certum est, Angelum malum mutasse in secundo instanti bonum propositum, et amorem erga Deum, quem in primo instanti habuerat, et in illa saltem mutatione necesse est verificari, quod Damascenus dixit, Angelum esse sententiæ ratione mutabilem. Nec illam negant auctores primæ sententiæ. Respondet tamen in primo instanti Angelum non plene elegisse; et ideo potuisse electionem mutare. Sed interrogo quo sensu intelligant, Angelum non plene eligere in primo instanti, in quo creatur? sive cum donis supernaturalibus creetur, sive in pura natura, prout illum nunc præcipue consideramus. Aut enim intelligunt, Angelum in illo instanti non velle cum vera libertate, nec cum perfecto judicio ad illam necessario: et hoc profecto falsum est, quia Angelus non indiget tempore ad considerandum perfecte Deum, vel aliud objectum amandum, quantum ipse naturaliter, vel supernaturaliter potest. Ergo in primo instanti potest perfecte judicare de objecto amabili, et consequenter illud velle cum perfecta libertate. Deinde hoc probant dicta in superiore capite, et in libris quinto et septimo, idem ostendemus. Sed dicere possunt, in instanti creationis non eligere Angelum inter bonum, et malum: quia in illo primo instanti non potuit peccare, et ideo potuisse postea deficere a bono, quod inceperat. Sed illud quod assumitur, ut jam dixi, est valde difficile, maxime in pura natura, prout loquimur. Cur enim non potuit Angelus statim in primo instanti boni, et mali rationes considerare, et perfecto judicio bonum velle? Nulla certe ratio in hoc apparet, imo videtur Angelorum perfectioni valde consentaneum. Denique etiamsi demus de facto non potuisse peccare, nihilominus potuit perfecte eligere inter bonum, et malum, quia illa impotentia peccandi, ut infra dicam, non est absoluta, et ab intrinseco, sed est tantum ex divina providentia: unde tantum est necessitas in quodam sensu composito, quæ electionem perfecte liberam non excludit. Nam beatissima Virgo

peccare non poterat, et nihilominus inter bonum, et malum cum perfecta libertate eligebat.

21. *Rejicitur in posteriori.* — Si autem dicant Angelum in primo instanti non plene eligere, quia licet operetur libere, et cum sufficienti judicio, non tamen considerat omnia, quæ voluntatem ad contrariam electionem inducere possent: hoc dici potest in secundo, et tertio instanti. Quia non est necessarium, ut in secundo instanti omnia consideret, ita ut non possit in tertio alia considerare, vel plus ad aliquid aliud attendere, quam antea. Imo si prius habuit aliquem defectum in intellectu, potest postea supra ipsum reflecti, et cognoscere non omnia, quæ animadverti poterant, considerasse, vel non cum tanta efficacia, quanta oportebat. Sed dicunt aliqui, posse quidem hoc postea speculative considerare, sed non practice, ita ut moveat voluntatem. At hoc est gratis dictum: nam cur non poterit ex judicio speculativo transire ad practicum, ex sola rei natura loquendo. Certe nulla potest reddi ratio, nisi illa impotentia reducatur ad voluntatem, et sic non oriatur defectus voluntatis ex intellectu, sed potius defectus intellectus ex voluntate. Nam vel judicium practicum addit aliquid supra speculativum, et illud est ante usum libertatis, et sic necessario sequetur ex judicio speculativo, vel est ex libera applicatione intellectus ad considerationem practicam, et per illam mutari ipsa poterit. Vel si voluntas non potest applicare intellectum ad practicam considerationem post electionem, cum ante illam potest: reddenda est ratio illius impotentiae. Nam vel est ex ipsa voluntate, et sic receditur a sententia, et tota radix illius immutabilitatis tribuitur voluntati, quod impugnatum est; vel est ex intellectu, et hoc dici non potest, quia, supposito judicio speculativo, facile intellectus judicabit practice, si voluntas applicare illum velit.

22. *Mutabilitas eadem exemplis aliis confrimatur.* — *Somnium uxoris Pilati in morte Christi Domini probabile est fuisse a Deo.* — Denique etiam afferri possunt exempla, quæ ostendunt mutationes in electionibus Angelorum, tam malorum, quam bonorum factas temporis decursu post statum viæ, non quidem a bono in malum, vel a malo in bonum: sed inter diversa mala, vel bona, quæ a fortiori ostendunt hanc mutationem esse connaturalem Angelis in propria natura. Sic enim daemon prius instigabat Judæos ad occidendum Chris-

tum, et Judam ad illum prodendum, ut patet Joann. 13, postea vero (ut Matth. 27, refertur) conabatur liberare illum per uxorem Pilati. Quod exemplum Cajetanus et Thomistæ contra suam sententiam objiciunt, et respondent, dæmonem tunc non fuisse operatum ex perfecta deliberatione. Quam responsionem aliqui impugnant, tum quia divinatur. Unde enim sciri potest dæmonem non ex perfecta deliberatione operatum in illis occasionibus fuisse? Tum etiam quia actio illa habuit deliberationem, et advertentiam, quæ ad gravissime peccandum sufficiebat, ergo fuit plene deliberata. Tum denique, quia si illa dæmonis electio dicitur non plene libera, quia non omnia consideravit, quæ considerare potuit, eadem ratione, quælibet electio mala dicitur non plene deliberata, quia ex aliqua inconsideratione procedit, et consequenter erit mutabilis ab Angelo, quod illi auctores non admittunt. Respondere tamen possunt, actionem illam dæmonis censeri non plene deliberatam, non in ordine ad peccatum, nec propter totam aliquam inconsiderantiam: sed quia non procedebat ex pleno judicio, et evidenti, quod Christus esset, vel non esset Deus, sed in conjecturis tantum fundabatur. Dæmon enim anceps erat, et dubius de Christi persona, et quasi tentando procedebat: ideoque prius instigavit, ut illum morti traderet, et postea videns constantiam Christi, et alia signa timuit, ne mors ejus in suam perniciem redundaret. Item facile posset illud exemplum negari, nam probabile valde est, somnium illud uxoris Pilati a dæmone, sed a Deo fuisse, ut ex Patribus notavi in 2 tom., disput. 31, sectione 3, in finem, et sequitur Maldonatus, Matth. 27.

23. *Mutabilitas angelicæ voluntatis probatur ex varietate mediorum, quæ eligunt ad eundem finem.* — Sed licet verum sit, exemplum non cogere, tamen dubitari non potest, quin dæmon, quando ex conjecturis tantum procedit, possit nunc uno medio uti ad finem, quem intendit, et postea alio, seu contrario, vel quia primum non succedit, et vult tentare an aliud efficacius sit: sic enim eundem hominem nunc in confidentiam nimiam, nunc in desperationem inducit. Vel certe quia interdum novæ conjecturæ occurrunt, quæ cogunt illam mutare electionem. Nam mutato judicio potest mutari electio. At vero facta in objecto, vel in medio, seu in ratione assentiendi mutatione fit in judicio, quæ mutatio in Angelo locum habet, quia non cognoscit omnia futura, donec fiant, et ideo per experientiam multa denuo

cognoscit, vel conjectat, quæ antea non assequabatur, ergo in his potest electionem mutare. Unde non solum in dæmonibus, sed etiam in sanctis Angelis potest his modus mutationis accidere: quatenus aliquam ignorantiam futurorum habere possunt: sicut de Angelis custodibus Judæorum, et Persarum colligitur ex Dan. 10. Imo in operibus Dei invenitur ista varietas, longe vero altiori modo, et sine mutatione Dei: quia omnia quovis modo futura præcognoscit, et uno actu simul disponit quidquid pro diversis temporibus expedit, Angelus vero hanc perfectionem non habet, et ideo mutat electionem, quam prius fecerat. Dicere vero possunt auctores contrariæ sententiæ, Angelum tunc vere non retractare priorem electionem, quia semper in eadem intentione permanet, et semper judicat priorem electionem juxta circumstantias recte fuisse factam, et ita non mutat formaliter illam, neque retractat tanquam male factam, sed solum materialiter mutat illam in aliam, quæ secundum novas occurrentes circumstantias conveniens judicatur. Unde consequenter dicent, se hoc non negare, sed solum dicere, Angelum ita esse immutabilem in priori electione, ut nunquam possit illam mutare formaliter, id est, retractando illam, ut imprudenter factam.

24. Sed certe concessa illa priori parte, videtur ex illa efficaciter altera inferri. Nam idcirco Angelus potest priori modo mutare electionem, quia de novo aliquid factum est et cognitum: unde conjectat prius medium non esse conveniens, sed aliud, vel contrarium. Unde licet demus in eo casu non judicare se imprudenter elegerisse: tamen negari non potest, quin cognoscat medium in re ipsa non fuisse aptum. Potest autem contingere, ut etiam in priori tempore, quando facta est prior electio, in re ipsa omnes circumstantiæ existent, sufficientes ad judicandum tale medium inutile esse, vel perniciosum, et quod ab ipso Angelo non fuerint consideratæ, et postea illas animadvertat et consideret, ergo poterit retractare electionem priorem, non solum ex mutatione objecti, sed etiam ex reflexione supra suum inconsiderationis defectum: et consequenter judicare priorem electionem non fuisse recte factam. Et confirmatur, nam videtur non posse negari, quin damnati ita judicent de suis electionibus in hac vita factis, juxta illud Sap. 5: *Ergo erravimus*: ergo etiam dæmones similem cognitionem et judicium habent, saltem convicti experientia tot malorum et miseriarum, quas propter illam elec-

tionem patiuntur: nec possunt dubitare, quin juste puniantur, cum evidenter sciant Deum esse justum. Et loquendo de Angelo in pura natura, si potest aliquid inconsiderate et prave eligere: nulla est ratio cur non possit hoc ipsum postea considerare et contrariam electionem, ut meliorem facere, et e contrario licet recte elegerit cum plena consideratione, poterit postea ab illa consideratione desistens et ad aliud magis attendens, oppositum male eligere.

25. *Ad primam rationem in num. 2.* — *Stante eodem judicio potest voluntas continuare, vel mutare electionem.* — Ad rationes primæ sententiæ facilis est ex dictis responsio. Ad primam desumptam ex modo intelligendi Angelorum, respondemus primo, Angelum omnia cognoscere sine discursu, et immutabiliter: nam multa non evidenter cognoscit, etiam in naturalibus, ut futura contingentia, et mentium occulta, ex quorum cognitione sæpe procedit electio circa res agendas, et ideo in his potest, et judicium practicum, et electio facile mutari. Secundo dicitur, Angelum non semper actu considerare illa, quæ evidenter cognoscit, et quando illa in generali, non ex necessitate applicare illa ad particularem actionem, et ex hac parte habere ex parte intellectus sufficientem mutabilitatem, ut ratione illius etiam in electione possit esse mutabilis. Denique dicitur tertio, sicut non obstante tota illa determinatione intellectus voluntas in prima electione libera manet, ita etiam facta electione manere liberam ad relinquendam illam, et aliam eliciendam, quia intellectus in utraque ostendit sufficientem rationem appetendi illam, et voluntas est liberior potentia, quam intellectus, potestque vel stante eodem judicio intellectus eligere, quod sibi placuerit, seu manere in electione facta, vel mutare illam, vel, quod fere in idem recidit, potest applicare intellectum, ut hanc, vel illam partem magis consideret, et sibi ut præferendam proponat.

26. *Ad secundam rationem in numero tertio.* — *Angeli non sunt mutabiles circa finem ultimum expresse.* — Ad secundum de adhæsione ad finem ultimum respondetur, amorem finis ultimi non esse immutabilem in Angelo, sicut neque est in homine. Duobus enim modis amatur aliquid ut finis ultimus, scilicet, vel in actu signato (ut sic dicam) vel in actu exercito, seu formaliter, et expresse, vel virtute et implicite. Priori modo amatur aliquid ut finis ultimus, quando intellectus judicat rem aliquam esse summum bonum diligentis, et in eo suam fe-

licitatem consistere : et sub hac ratione illud proponit voluntati, et ab ipsa ita diligitur. Posteriori modo dicitur, aliquid diligi per modum ultimi finis, in bonis quidem, quando amando honestum, in eo Deus, ejusque gloria, virtute amatur, in malis autem, quando contra rectam rationem, et contra amorem Deo debitum aliquid amatur, quod ejus amicitiam dissolvere sufficiat. Priori modo errare solent homines, et multi infideles errarunt, constituendo ultimum finem in re aliqua creata, ex falso judicio intellectus : Angeli vero non possunt hoc modo deficere in electione ultimi finis, quia non possunt tale judicium intellectus habere, cum sit contra naturalem evidentiam, quam ipsi habent. Et ita de contraria electione ultimi finis fatemur esse aliquo modo immutabilem in Angelo, non quidem quoad exercitium, sed quoad specificationem, quia non potest Angelus illo modo diligere creaturam, ut ultimum finem, cum per intellectum non possit judicare talem esse : potest tamen non exercere dilectionem, seu intentionem circa verum ultimum finem, ut supra dixi, (quia extra visionem beatam loquimur) et ita etiam potest, si illam prius habuit, ab illa cessare. Imo credo etiam posse ad eum statum postea devenire Angelum, ut eum pœniteat, quod talem dilectionem aliquando exercuerit, hunc enim actum nunc dæmones habere, probabilissimum est, quia summo odio Deum prosequuntur : quid ergo mirum, quod doleant se aliquando illum amasse ? Nam hic actus non supponit necessario judicium speculative falsum circa Deum, vel finem ultimum, vel circa amorem ejus præteritum, judicando nimirum aut non fuisse bonum, id est, honestum, aut non esse Deo consentaneum, sed sufficit judicium, quo Deum sibi inimicum, et a se odibilem aestimant, ex vi cujus appetunt Deum omni bono, tam intrinseco, quam extrinseco, privare, et consequenter volunt nunquam illum dilexisse, si fieri posset.

27. *Possunt tamen virtute, et implicite circa finem ultimum esse mutabiles.* — Non opus est, ut quidquid Angelus libere amat, velit per modum ultimi finis. — Posteriori modo potest Angelus bene, et male adhærere alicui rei, ut ultimo fini, quia potest recte operari, et peccare, ut in capite præcedenti visum est. Et hoc modo potest mutare electionem semel factam. Nam si bene eligit, seu tendit in ultimum finem, potest ab illo actu postea cessare, et aliquid aliud male amare, ut ultimum finem in actu exercito, modo explicato. Quia ut ita amet,

non est necessarius error positivus in intellectu : sed sufficit, quod tale objectum proponatur, ut amabile, et conveniens sub aliqua ratione, non considerando, vel non satis ponderando alias rationes mali in tali objecto, vel in tali modo diligendi illud, inventas : quam dispositionem potest habere Angelus, non obstante priori bona intentione, quia jam ab illa cessavit, ut supponimus. Et eadem ratione licet malus amor præcesserit, poterit postea deponi ex majori consideratione intellectus, et consequenter poterit talis amor displicere, et contrarius honestus exerceri intra naturæ ordinem, ut loquimur. Quia prior affectio prava non adhæret immobiliter de se, ut probatum est, et ita non potest impedire mutationem, vel in consideratione intellectus, vel in contrario affectu, qui ex tali consideratione liberi sequi potest. Unde cum in illa ratione sumitur, dispositionem ad talem amorem esse immutabilem in Angelo, negatur assumptum, quia nulla dispositio præcedit, nisi apprehensio intellectus, quæ secundum actum mutabilis est, ut omittam, fortasse libertatem voluntatis sufficere ad illam mutationem affectus, etiamsi positiva mutatio in intellectu non fiat : dummodo in illo non sit judicium intellectus quod necessitatem voluntati imponere valeat, quod judicium in Angelo viatore, et præsertim in pura natura, vel inveniri non potest, vel saltem necessarium non est ad dilectionem virtutalem, vel actuaalem ultimi finis, sive bonam, sive malam. Adde denique non esse necessarium, ut quidquid Angelus libere amat, velit per modum ultimi finis, ut capite præcedenti tetigi, et in objectis, quæ sic amat, vel actus quos sic elegit, non procedit ille discursus, et in eis potest facilius esse mutatio.

28. *Ad tertiam rationem in num. 4.—Ad quartam rationem ibid.—Quo pacto Angeli sint capaces, et incapaces pœnitentiæ.*—Tertia ratio Henrici jam est rejecta : quia non est necesse, ut voluntas liberior majori affectu feratur, quin potius quo liberior est, eo magis poterit affectum moderari, aut intendere, neque si summo conatu feratur, in eo semper cogitur permanere, sed pro eadem libertate poterit ab illo cessare, et alia considerare, per quæ ab illo amore dimoveatur, et ad alium feratur. Ad quartam rationem de incapacitate pœnitentiæ, respondeo duplicem esse pœnitentiam, et duplicem ejus incapacitatem. Una est pœnitentia mere naturalis, qua displicet prius factum, propter rationes naturales, vel proprii commodi, vel honoris, vel utilitatis, vel alicujus ho-

nestatis naturalis, et hoc modo concedo Angelum esse capacem pœnitentiæ, ut ostensum est. Et respectu prioris boni, nisi per gratiam, vel gloriam confirmetur in bono, semper est de se hujus pœnitentiæ capax, ut libro quinto ostendemus. At vero aliâ est propria pœnitentia de malis commissis, et fructifera apud Deum, quæ est supernaturalis, et infusa. Et respectu hujus potest in Angeli persona duplex capacitas considerari. Una remota, quæ est obedientialis potentia ex parte Angeli, qua posset a Deo talem recipere pœnitentiam sine repugnantia absoluta ex parte suæ naturæ, et hanc etiam capacitatem ex parte Angeli confitemur, nemini enim dubium est, quin potuisset Deus dare fructiferam pœnitentiam Angelis peccantibus, si voluisset, ut infra libro septimo dicemus. Alia vero est capacitas, quæ præter potentiam obedientialem requirit ex parte Dei voluntatem, vel legem offerendi auxilium sufficiens ad talem pœnitentiam, et ex parte creaturæ conditionem, vel proprietatem de se non repugnantem huic legi Dei. Et hoc modo dicimus Angelos esse incapaces pœnitentiæ, quod in dicto libro septimo late videbimus. Et in hoc sensu locutus est Damascenus et loquuntur alii Patres. Et fortasse D. Thomas ita tribuit Angelis naturalem inflexibilitatem, non ut dicat impossibilitatem absolutam in electione semel facta, sed ut dicat quamdam moralem difficultatem, seu proprietatem naturalem de se in congruam ad pœnitentiæ statum, ut in dicto libro latius explicabimus.

CAPUT XI.

OBJECTIONI CONTRA SUPERIOREM DOCTRINAM OCCURRITUR, ET QUOMODO ANGELUS IN PURA NATURA POTUERIT ESSE BEATUS, DECLARATUR.

1. *Proponitur objectio contra superiorem doctrinam.*—Ex dictis in superioribus capitibus nascitur difficultas, quia ex illis sequitur, Angelos neque in primo instanti creationis suæ fuisse beatos, nec in pura natura esse potuisse, quod perfectioni angelicæ naturæ valde repugnare videtur. Sequela probatur. Nam dictum est, Angelum non necessario amare super omnia Deum, ut ultimum finem suum naturalem : sine hoc autem amore non potest esse beatus Angelus, nec creatura aliqua intellectualis, quia non potest quiescere in illo tanquam in ultimo fine, nec ad illum se suaque omnia referre, nisi illum super omnia amet : nec etiam potest sine amore esse delectatio in re possessa

et consequenter neque beatitudo ; ergo Angelus non est semper, ac naturaliter beatus. Unde ulterius infertur nunquam esse posse naturaliter beatum, quia dictum etiam est, non solum posse Angelum ab illo amore cessare, sed etiam posse ex vi suæ naturæ aliquid contra illum amorem admittere, graviter peccando, et consequenter aliquid supra illum diligendo. Ergo si id committat, non erit beatus, sed summe miser, et licet non peccet, nihilominus semper versabitur in periculo id faciendi, et amittendi illum amorem ; ergo eo etiam ipso non erit beatus, quia ubi non est certitudo perseverantiæ in statu, non est beatitudo. Nam beatitudo dici non potest, quæ amissibilis est. Et augetur hæc difficultas, ex eo quod dictum est, Angelum ex natura sua esse mutabilem in electione, vel dilectione semel habita cum quacumque deliberatione. Nam hinc sequitur, Angelum in pura natura spectatum, etiamsi post se Deum amet, et naturaliter fruatur, nunquam esse securum, quod in eo statu permanebit, quia potest voluntatem suam retractare. Ergo nunquam esse poterit beatus, quia sine securitate, et inamissibilitate boni possessi beatitudo esse non potest. Tandem difficultatem auget, quod si Angelus semel Deum offendat, non potest naturaliter resurgere, nec ei reconciliari : et consequenter necessario erit semper miser. At vero cum semper sit mutabilis, vix fieri posset, ut diutius vivendo non interdum caderet, ergo moraliter loquendo, non solum non esset beatus, sed potius semper ad miseriam statum perveniret, et in eo perpetuo maneret.

2. *Sententia dicens Angelum necessario esse beatum quoad substantiam beatitudine naturali.*—In hoc puncto duo extrema vitanda esse censeo. Unum est eorum, qui dicunt Angelum necessario esse beatum beatitudine naturali, quia necessario Deum actu contemplatur, et amat, ut auctorem, et finem naturæ, nec ab illo averti, aut rectitudinem naturalem voluntatis amittere potest. Unde dupliciter Angelum considerant : primo, ut creatum in pura natura sine ordine ad supernaturalem finem : secundo, ut creatum, et ordinatum ad supernaturalem felicitatem. Priori modo conditum dicunt, non solum posse, sed etiam esse necessario naturaliter felicem, quia necessitate naturali contemplatur Deum, quantum naturaliter potest, et diligit Deum naturali benevolentia amore, eum ut aliquo modo amicum super omnia diligendo, a quo deficere non potest, quia contra solam naturalem rectitudinem peccare non